

Szaigjó szerzetes (12. szd.) – Villányi G. András (21. szd.)

TÜKRÖZŐDÉSEK KESÉDŐZÖRKÜT

Ez a válogatás a 12. századi japán költő, Szaigjó szerzetes vakáit (5-7-5-7-7 szótagszámú, ötsoros klasszikus japán vers) tartalmazza átültetésemben. Mintegy a költő személyébe „bújva” olyan szövegeket toldtam e versekhez, amelyek esetenként tovább gördítik a saigjói gondolatot, ám leginkább segítenek „értelmezni” azt. Számos vakához kiválasztottam egy olyan verset a saját oeuvre-mből, amelyről vélem, hogy egyfajta 21. századi tükrét mutatja Szaigjóénak. Innen a könyv címe: TÜKRÖZŐDÉSEK.

Szaigjó Hósi¹

Az ezoterikus buddhista tan szerint a buddha-természet nem csupán az emberi lények olyan immanens sajátossága – amibe erőfeszítéseik eredményeként - vissza- térhetnek, hanem minden élő teremtménynek esszenciális adottsága.

A növényvilág teremtményei élet-adó, tápláló és fenntartó létezésük által kiváltképpen buddhák és – szemben az emberrel – küzdeniük sem kell ahhoz, hogy a buddha-természet megvalósuljon, kiteljesedjék bennük. Szaigjó szerzetes a nyugalmazott császár testőrtisztjeként (1118-1190), alig huszonhárom évesen egy fényűző élet, és pazar világi pályafutás lehetőségét adta fel, azért, hogy hosszú élete hátralévő évtizedeit vándorszerzetesi megpróbáltatások közt töltsse; földi és kozmikus útja a Buddhához olyan ösvényeken kapaszkodott, amelyeket a még élő vagy a hulltukban is hervadatlan cseresznyeszirmok színezték fehérre, ám e fehérségben fellelhetők a szírom halovány rózsaszín erecskéi – érzéki létezésünk buja lenyomatai. A cseresznyeszirmok a Tathagáta² abszolút és mindenhol jelenlévő szépségét festik a tájra, amely a lélek metaforája: ez a szépség dereng, vagy éppen ragyog fel Szaigjó költeményeiből.

A vonatkozó rejtett tanítás szerint a jel megegyezik a jelzettel. Ily módon a cseresznyeszirmok nemcsak jelei a Tathagátának, hanem ők a Tathagáta. Róluk és hozzájuk – azaz Óróla és Óhozza – szólnak a versek, amelyek a szerzetes élethosszú zarándoklatán, a természet viszontagságai, súlyos megpróbáltatások közepette, mélyen átélt meditációban fogantak. A hold³ ősrégi szimbóluma a buddhista megvilágosodásnak, az ezoterikus elmélkedés állandó objektuma. Csak a fentiek ismeretében nevezhetjük Szaigjót a szirmok és a hold avagy a természet költőjének. Azaz, a versek elsődleges tárgya nem a természet, hanem a természetben megnyilvánult transzcendens. Az európai tájfestészetben például Caspar David Friedrich látomásai juthatnak erről eszünkbe.

Verseit a szerzetes – talán először a japán „magas” irodalom történetében – istenségnek ajánlotta. A tény, hogy azokat elhelyezte az Iszei Sintó Szentélyben abból a rejtett tanításból ered, amely szerint: „vers egyenlő szútra”.⁴

A költemények műfaja a klasszikus japán dal, a vaka, amely öt sorból áll a következő szótag képletben: 5-7-5-7-7. Bennük a „szírom”, „virág”, sőt „fa” is – egyezményesen – mindig a cseresznyét jelöli. Azt a japáni cseresznyét, amely termést nem hoz, ám temérdek szirma akkor bújik elő, amikor a levélrügyek még alszanak, s ily módon angyali kontrasztot alkotnak a fa komor, fekete törzsével. Más fa esetében meghatározzák annak fajtáját, pl. szilvafa, szilvavirág. Olvasás közben megérinthet bennünket egy, bár távoli, ám mégis egyetemes érzékenység, amely hitet és istenséget keres, és lel fel a szépségben.

1 Szaigjó: 西行, hósi 法師: szerzetes

2 Tathagáta: a megvilágosodott, egy buddha.

3 Ha a versben másként nem definiálják, akkor a „hold” mindig az őszi arató holdat jelöli.

4 „vaka szoku daranyi”. Szútra: buddhista szent irat.

Kilátás a Fudzsiira

Szélbe simuló
Fudzsi gomolyfüstjeként
ég nyeli majd el
nyomtalan szertefosló,
elizzó vágyaim.⁵

A fenti vers, amely a szerző egyik kedvence plasztikusan ábrázolja buddhista világlátását a dolgok mulékonyágával kapcsolatban. Szüntelen mozgás és az azzal járó szakadatlan átalakulás cáfolják a jelenségek szubsztancialitását, amiként a szilárd, megragadható egó valószínűségét is.

Mélyítendő a vaka buddhista felütéseit a szerző bevezető jegyzetében azt állítja, hogy „a keleti országországban íródott, vallásos gyakorlat közepette”. Fárasztó zarándoklatán, hogy eljusson egy spirituális állomásra, az idős költő a mozgás „folyékony” állapotát viseli, akár a füst, amely a Fudzsi lángoló gyomrából gyűrűzik az ég felé. E kor etoszának jellemző pillére a vándorlás illetve a gyökértelenség, mint modus vivendi a spirituális tökéletesedés útján.

„Az alapgondolat, mely szerint a teljes világmindenség alapvetően 'sodródik', emberi vonatkozásában a 'hjóhaku' létben tükröződik, azaz abban, hogy a hjóhaku a kozmikus lét vetülete.”⁶

A füst a fizikai létezés halmazállapot határán mozog, akkor keletkezik, amikor a szilárd anyag egyesül a tűzzel, ekként emblémája a jelenségek illékony és múlandó mibenlétének. Ismeretes, hogy a buddhizmus szerint az emberi állapot egyik kórsága a hit a dolgok önvalóságában, ami egyfelől világra hozza a ragaszkodást, illetve vágyakozást, másfelől pedig a taszítás és gyűlölet érzelmeit.

Az égbolt roppant mélysége, amely átöleli a Fudzsiit, amiként a lét teljességét – maga a feneketlen üresség, a semmi. Ezt, azaz a semmi jelenlétét fokozza, hogy a költő nem kanával (fonetikus – szora), hanem kínai karakterrel írja le az eget, amelyik a – buddhista – üresség (kú) írásjegye is.⁷

Valójában zarándokköltő és füst utastársak: a bűnös ragaszkodás, a hamis illúziók, a maya világából keresik a vészkiáratot. A „fizikai” vándorlás allegória: a metafizikai sík spirituális-szellemi zarándoklatának felel meg. Ily módon a szerző izzó vágyai – álmái, illetve a szemmel is érzékelhető füst metaforikus párijai egymásnak, egyazon valóság kiegészítő oldalait képviselik. A versben, amely igazodva a permanens útonlét, a szüntelen változékonyság eszméjéhez, maga is hangsúlyozottan e közegben fogant, és valóban, a költő nem pillanatnyi pihenőt sem engedélyez. A mozgás felismerése, és mudzsó⁸-kénti igenlése a megvilágosodást kereső szerzetes szellemisségét tükrözik. Az öt sorban összetett spirituális és verbális sürgés-forgás zajlik, mintha egy kristálygömbben örvénylene valami, mielőtt szertefoszlik a semmiben. A nyüzsgést felhangolja a szöveg szintaxisa is. A Fudzsi füstje illetve a költő „izzó vágyakozása” (omo-hi⁹) a bonnó¹⁰ fogalmára utalnak. A gonosz vágyak és indulatok nem olvadhatnak el rögvést a semmiben. Szinte kitapintható, hogy a semmiben történő feloldódás hasonló a költői zarándoklathoz a nirvána felé: folyamat. A szerzetes vágyai, a tisztátalan egó, illetve a Fudzsi füstje kénytelenek haláltáncot járni lét és nemlét határán, erre a darma-törvény kényszeríti őket, aminként a szövegben a nyelv démoni erejű szintaxisa.

5 kadze ni nabiku Fudzsi no keburu no szora nyi kiete jukue mo siranu vaga omoi kana

6 Imamicsi Tomonobu, Tabi to biisiki p.56. hjóhaku 漂泊: gyökértelen vándorlás, jellemző formája a középkori japán ember megvilágosodás-keresésének

7 空 vs. 空
8 minden jelenség, dolog illékonyága, buddhizmus

9 látens magában foglalja a tűz szót: 火 = 火

10 煩惱 bonnó: gonosz szenvedélyek, földi vágyak: buddhista

A szél: klasszikus és egyetemes jelképe a vándorlásnak, a szélbe való besimulás, önátadás a kami no ku¹¹ első sorában jelennek meg, mindamellet a Fudzsi füstje (Fudzsi no keburu), amiként tapasztaljuk, nem az egyetlen jelenség, amely simul, meghajlik. Nabiku átadást, engedést jelent, a passzivitás szándékos megengedését, magától értetődően maga is egyfajta mozgást jelez, amit átít a változás és átalakulás jelensége: a mudzsó. A költő-szerzetes földi vágyai és bűnös ragaszkodása (vaga omo-hi) az utolsó sorban szintén át kell magukat adják, fel kell oldódnuk a szélben. A kami no ku és a simo no ku fele a „bűnös ragaszkodás” - „elizzó vágyak” jelzői mellékmondatává válnak, a vágyaké, amely a mondat alanya, és amelyet a költő a vers legvégén egyensúlyoz. Úgy látom, hogy a fokozatos pörgés, a hiánytalan elveszés spiráljában részben az igék mondaton belüli helyzetéből fakad. Először a már említett „nabiku” lép színre, amit a „kiete” (kiyu=eltűnik) követ, és lám mennyire logikus és ügyesen rendezett láncolat ez. A megadás, odaadás, átengedés (nabiku) „A”-t „B”-vé transzformálta, amely vagy láthatatlanná, vagy nem létezővé vált. Itt belép a pszeudo ige: „yukue” (célállomás) egy olyan összetett főnév, aminek a menni ige a töve, és a menni írásjegyét tartalmazza. Az utolsó ige az „omo-hi”, amely a gondolatot, gondolkodást és a tüzet egyszerre képezi magában. Ez a szó jelzi a gonosz ragaszkodást az illúziók világához, és erejét nemcsak a buddhista allúziók fokozzák, hanem a felvillanó – pokoli – tűz energiája is, ami a versben zajló nyüzsgölődést, átalakulást igencsak felhangosítja.

Az igék ily módon történő pozicionálása, a buddhista tanítás sokrétű szövetébe fonva, illetve hozzáadva a költő maradéktalan jelenlétét, aki egyidejűleg a természeti jelenséget szemléli odakint és a lelki történést idebent; egy fokozatos, ám engedelmesen olvadó metamorfózis folyamatát képezik le. Az eltűnés mozgolódása mintegy lökésekben és hullámokban jelenik meg, ahol a füst víziója az emberi szív megfoghatatlan vágy-alakzataira utal. Világossá válik, hogy a klimax pillanataiban nincs ellenállás: az uralkodó tónus a békességé, belenyugvásé, az odaadás gesztusáé, amellyel a füst átadja magát az égi ürességből sorjázó szeleknek. Az odaadás (nabiku) eszméje jellemzi a záródoklat természetben, valamint a lélekben megjelenő valamennyi aspektusát.

Mindazonáltal a költő szívét még megosztják az emberi lélek szenvedélyei, illetve a majdani megváltás előérzete: a Nirvána-ürességben eljövendő nyomtalan felolvadás. Más szavakkal, a költő olyan szív, amely a halandó ember szenvedélyei és a szerzetes végső megvilágosodása közötti határon dobban. Ily módon pillanatnyi elmeállapota hasonló a már felsorolt elemek cseppfolyós mivoltához: füst, ég, szél, és a személyes vágyak, gondolatok végső elillanása. Az elemek akadálytalanul egybeesnek a meg-és odaadás, menés, és eltűnés igéivel. Szaigjó a halandó, e meditációban saját metamorfózisát szemléli a buddhaság öröklétébe.

A Buddhista tanítás egyetemesége, illetve a személyes, a szerző partikuláris és előrelátott sorsa egybefűződik a versben röpködő széllal, Fudzsival, füsttel, üres éggel és a – gonoszul – izzó vágyakkal. Magasra hangolt drámában bontakozik ki a költemény szépsége és elemi ereje. Végül semmi nem maradt érintetlen: talán maga az ég is elolvadt a láthatárról.

Sajnálkódva teszed:
pedig játszi szívvel kell
e földi léttől
eltaszítani magad.
Csakhogy megtarthatd magad. ¹²

Huszonhárom évesen, a visszavonult császár kedvelt testőrtisztje voltam. Költőként elismerést szereztem az udvarban, amiként jeleskedtem a sportokban is, ám szólongatni kezdett az Út démona s felbolydította bennem a vágyat, hogy elinduljak, s magam mögött hagyjak múltat s jövőt. Elindulni annyi, mint kilépni. Kilépni a keretekből, a külső és belső öntőformákból. Átlépni önmagadat. Hátrahagyni a

11 上の句 és 下の句 a vaka felső ill. alsó fele

12 osimu tote osimarenubeki kono jo kava mi o szutete koszo mi o mo taszukeme

bábot, az álcát. Életedet felkínálad az ismeretlen oltárán. Az útra kelés a megismerhetetlen és örökké idegen élet maradéktalan felvállalása. A vélt biztos helyett bólintasz a bizonytalanságra. Akár a lecsapó halálnak is igent biccentesz. Mindenek fölött reménykedsz, hogy az Úton meghallod majd a létezés legmélyebb bugyraiból felszálló dallamot. A kristályhangot, amely csak a legteljesebb elveszettség vajúdó gyönyörűségéből törhet fel.

Invokáció

Engedd hogy e könyörtelen Labirintusban
Teremtő lehessen
hozzám illő alakzatban
rajzoljam geometriám
a Te könyvedre!

Hadd ne legyek
idevetett bábú
kit odadobtak - milliárd áldozattal -
valamely Minótaurosznak:
a Sorshoz felnőni engedj!

Gombolyíthassak
útvesztődre aranyló fonalat
hogy elvérezzék az emberfaló bika
s kilépvén az éjvilágból:
már-már megmeneküljek.

Mert sápadok
arcom mind áttetszőbb és
kézvonásom elsimul a porban...
hogyan írhatnék a semmire
légből tépett könyvet?

Kiérvén e szűk folyosókról
a fonál új útvesztőbe gurul.
Engedd hogy e Labirintusban
lobbanó Napom
én teremtem

Eldobtam létem,
hogy egy legyek az Úttal:
minden levélkén
édes-bánat tündöklő
szivárványa gyullad.¹³

Csak amikor teljesen kiürítetted a szívedet akkor látod meg minden dolog valódi milyenségét: a Semmit. Az elszegényített lélek bőségét a középpont üressége nyújtja. Ám az alantas világ démonjai aligha nyugszanak, mindenképp be akarnak költözni e tág, dologtalan térbe. Ha valamelyiknek sikerült

13 jo o szutete irinisi micsi no koto no ha dzo avare mo fukaki iro va miekeru

belopnia magát, azon veszed észre magadat, hogy figyelmed és érzelmeid újra épp oly rakoncátlanok, mint mielőtt először vettél kezébe vándorbotot.
Dobd el a képeket! Haladj tovább, Vándor!

Ariel könyörgése a Herceghez

Ígérted
ha ezt megteszem
elbocsátsz:
s én idéztem néked Vihart
tenger változásban
gyönggyé bővöltem
durva szemeket
csillagok pályáiról
lehoztam a zenét.
Hatalmad óriás
de otthont nem adhatsz
az üres légen kívül
hol szárnyaim elvethetem
mert ívelés és zuhanás
egy a kristály csenddel.

Hatalmas mágus
Ige-Mester,
utamra engedj!

Sziklák övezte
távoli oltalomban
szál magam vagyok.
Szemektől háborítlan:
ábrándok kínzó súlya!¹⁴

Igazán akkor döbbsz rá tökéletlenségedre, amikor a világ zajongásától távol mély magányba zuhansz. Ilyenkor esendőséged teljes súlya szakad válladra, és alig hiszed, hogy ekkora teher alatt valaha is felegyenesedhetsz még.

14 haruka naru iva no hadzama nyi hitori ite hitome omovade mono omovabaja

A Szfinx kérdése

lábujjhegyről kapaszkodnék Feléd
időtlen vágyam a képtelen lépés
fel az égbe
vagy így akartam hinni
– magamban ☞

így s arról faggatom
életem, hogy
kérdés vagyunk
szüntelen fogalmazásban
magadba térő
csend-csiszolt
ár-apályban
magadról
magadhoz ☞

pillanat kockánként
újuló gyötrelmem
amit csak kérdő
s kérdezett érez ☞

sejtben sarjadó képsorok
Asztal meg Ágy:
kortynyi boldogság
lombmuzsika a fülben,
tejútnyi tündöklés a szemben ☞

és fekély marta keservek
a hús sejt-éjjelében
halál kútja tátong
a szövetek épületén ☞

míg ábrázatod
vérünk tükrén igazítod
felénk másik fiad főszereplő:
„világ-gyújtó” szellem ő ☞

nyomorúságunk Tiéd is
miként létünk a kérdő jel
vagy billentéssel klaviatúrádon
egy darabba zártál
a pokoli ragyogással ☞